

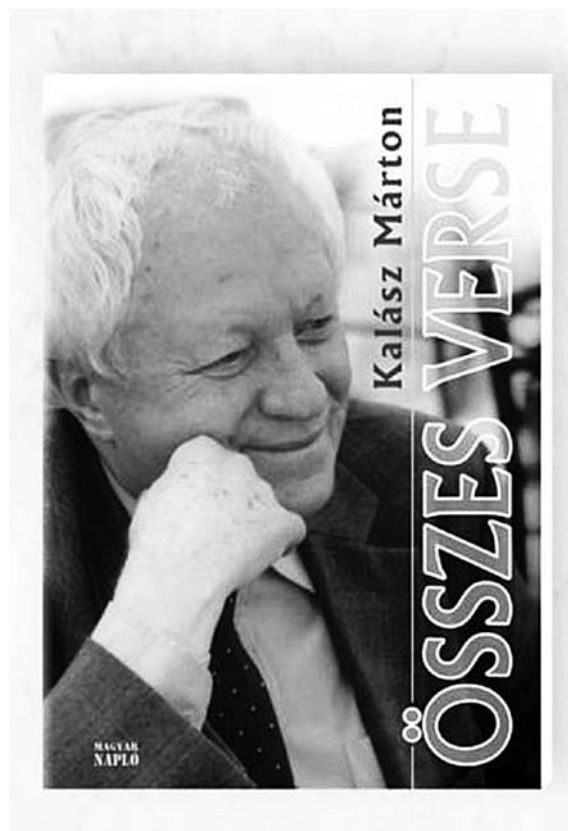
Pósa Zoltán

„áldozatnak magadat gyöngén ne ajánld föl...”

(Kalász Márton
összes verseiről)

Újabb korunk egyik nagy dilemmája, hogy bár csak a krisztusi humanizmus lehet földi életünk zsinórmértéke, a mai agresszív világban mégis eljön az a pillanat, amikor nem adhatjuk föl a küzdelmet, s nem adhatjuk meg magunkat a sátán erőinek. Ezt a látszólagos paradoxont, kettősséget fogalmazza meg Kalász Márton a *Parainesis* című költeményének kezdő soraiban, amely gyűjteményes kötetének emblémája lett, külső borítóján olvashatjuk: *„áldozatnak magadat gyöngén ne ajánld föl/szemedből ne kérleljéd a bárány / ne zsolozsmázz előre, mint a félnék fügefá/ne mondd, hogy általuk te csak megfosztatol.”*

Vajon szabad-e megadnunk magunkat a kígyó kérlelhetlenségének, ha az isteni Bárány a keresztény hit jelképe? *„A kígyó nem remeg, igaz, az útonálló / lappang s kerülget mindent a romló sötétben/egyik rálép, másik összemarja a másikat / kígyót nem hallott még ránk kiáltani senki”*. A válasz nem lehet más, mint amit Jézus is mondott: legyünk szelídek, mint a bárány, de tanuljuk el a kígyótól a ravaszságot a gonoszág nélkül. Magyarán: legyünk bölcssek: *„fölveti fejét most bennük a vakmerőség / másokban horgasztja fejét a sunyiság / szemedből oly bárány nézzen felhőtlen képpel / szemükhöz bölcsességgel állj, mint kemény fügefá”*. Kabdebó Lóránt szerint Kalász a gonosszal szembeszegülő Szent György modern alakmása (Magyar Nemzet, 2009. október 3. szombat, 35. oldal, Magazin). A költemény, mivel parainesis, primer szinten nyilván a költő fiának szól, szekunder szinten viszont mindenkinek, akinek van füle a hallásra: *„mi vagyunk szerepünknek ma is fölé rendelése / hogy megpróbáltassanak rajtunk s kivétessenek”*. A bárány követőinek olykor az a szerepük, hogy tisztaságukkal szinte provokálják a botránkozatók gonoszságát, de ez semmiképp sem jelenti azt, hogy összekeverhessenek bennünket azokkal, akik által a botrányokozás esik. Mert jaj, ezerszer jaj azoknak...

ÉLETMŰ ÉS ÉLETÚT SZERVES EGYSÉGE

A Magyar Napló, a Magyar Írószövetség folyóirata könyvkiadójának edíciójában, Zsille Gábor költő szerkesztésében látott napvilágot a *Kalász Márton összes versei* című vaskos, keménytáblás fedelű kötet. A munka grandiózus végeredménye a mintegy hatszázhetven oldalnyi, több, mint kilencszáz költeményt tartalmazó könyv, huszonöt ciklusba szedve, tartalomjegyzékkel, betűrendes mutatóval, s az önálló kötetek jegyzékével ellátva. Utóbbi regiszter szerint a megközelítően ezer vers a gyűjteményes kötetekkel és az elemzés tárgyát képező, szóban forgó új opussal együtt éppen huszonöt könyvben látott napvilágot. Az 1934. szeptember 8-án, Sombereken született, hetvenöt éves költő életművének szintézis-erejű, szerves része a *Téli bárány* című regény, amelyben Kalász Márton expresszív, fegyelmezett, egymásra csiszolt, költői erejű sorokban számol be szülőfaluja, az ungarndeutsch, magyarnémet, sváb falu hétköznapjairól, kálváriájáról, idilli és tragikus történetéről, az iszonyatos traumáról, amit gyerekeknek, felnőtteknek okozott az 1945-ben megtörtént, minden korábbinál kegyetlenebb szovjetorosz megszállás és a kommunista kísérlet. Mint tudjuk, a kommunista terror már 1945-ben elkezdődött, 1947-től 1963-ig kiteljesedett, majd

lassú agóniájával 1990-ig temette maga alá az országot, hogy máig néhány biztató évtől eltekintve egyre kevésbé burkoltan újjáéledjen. Az orosz megszállást követően Kalász Márton német nemzetiségi falujában és számtalan hasonló sorsú településen elkezdődött a megtorlás, ugyanolyan faji alapon (tökéletesen ártatlan, német származású emberek ellen folyt), mint a náci Németország által elkövetett szörnyű genocídiumok. A regény egyik nem elhanyagolható tanúbizonysága az evangéliumi kereszténység szellemében, hogy minden bosszú, megtorlás értelmetlen, hiszen nem orvosolhatja az ártatlanokon ejtett sebeket, nem hozza vissza a kivégzetteket sem, ráadásul rendszerint vétkelnek sújt, tehát újabb bűnökkel tetézi az emberiség megszámlálhatatlan vétkeinek sorát. Ez természetesen nem zárja ki azt, hogy az emberek igazságérzetét, a világegyetem rendjét helyreállító igazságszolgáltatás és személyre szóló, a bűnösökre irányuló törvényes számonkérés megtörténjen.

Kalász Márton életrajzáról a keresztény humanizmus, a megbocsájtás, a szemet szemért, fogat fogért elv értelmetlensége is eszünkbe jut, de az is, hogy az embernek nem szabad hagynia, hogy a Bibliában és a *Parainesis* című Kalász-versben is szereplő kígyó a báránnyokra kényszerítse akaratát. Életművének ökonomikus, enciklopédikus szerkezete, nem mindennapi minősége, imponáló mennyisége is jelzi, hogy hátrányos származása 1990-ig arra készítette, hogy képletesen világrekordokat döntson a versenyeken, ahol a többségnek elégséges a saját maga teremtette mércének megfelelni. Mint minden hasonlat, ez is sántít és sarkít kissé, hiszen a művészet nem sportviadal, az időtálló nagy teljesítményeket összemérni szinte értelmetlen, de jelzi, hogy Kalász Mártonnak kemény munkával, a minőség erejével kellett az előítéletekkel naponta megbirkóznia. Bár kiválóan tanult, s már gyermekként versekkel bizonyította hűségét, magyarságát, tehetségét, 1957-ig az Ormánságban kellett először állami gazdaságban, majd Siklóson és Szigetváron népművelőként dolgoznia. Volt rádiós újságíró, 1960-1970-ig az Európa Könyvkiadó szerkesztője és elismert műfordító, 1971-1974-ig a berlini Magyar Kultúra Házának munkatársa, 1970-85-ig az Új Írás munkatársa, majd 1986-tól a Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó szerkesztője és a Vigília főmunkatársa. Magyarán, 1990-ig, a Kádár-korszak puhuló szakaszában szakmai szempontból rangos munkahelyeken dolgozott, de sehol sem töltött be bizalmi állást és semmiféle funkciót. Ez a helyzet 1990 után módosult, 1991-1994-ig volt a Stuttgarti Magyar Tájékoztatói Központ igazgatója, 1995-től mostanáig a Károli Gáspár Református Egyetem előadója. 2001 decemberében választottuk meg a Magyar Írószövetség elnökének. A biztató kezdetek, a fideszes kultuszminiszterrel, Rockenbauer Zoltánnal kötött szerződés, a székház bérleti jogának tíz éves odaátélése

után 2002-2007. szeptember 21-ig kellett olyan nehéz helyzetben helytállnia (ahogy a remélt változásig utódjának, Vasy Gézának is), amikor is a magyar író és a magyar irodalom nehezebb helyzetben kényszerül létezni, mint a puha diktatúrában, hiszen a szocialista-liberális kormány egyesítette az államszocialista diktatúra és a vadkapitalizmus minden hátrányát, az előnyök nélkül. Amikor a Magyar Írószövetséget nemcsak a kormánytól, hanem a holdudvarához tartozó lakájíróktól is méltatlan támadások érték, Kalász Márton keresztény humanista módon mindig az egyedül vállalható megoldást választva mentette meg a legnagyobb, legjelentősebb írószervezetet a széthullástól. Ahogy versében írja: „*áldozatnak magadat gyöngén ne ajándékdölj*”, s abban is érvényesült a *Parainesis* igazsága: „*mi vagyunk szerezünknek ma is fölé rendelése / hogy megpróbáltassanak rajtunk s kivétessenek*”.

A GONOSSZAL SZEMBESZEGÜLŐ SZENT GYÖRGY MODERN ALAKMÁSA

Kalász Márton költészetét az intellektuális, filozofikus sokrétűség, kulturális és társadalmi értelemben is enciklopédikus teljességigény, izgalmas feszültség és bukolikus idilliség együtt jellemzi. E kötet teljes vertikumában tartalmazza 1955-től szinte máig a költő legújabb verseit is, s a teljes áttekintés birtokában örömmel észleljük, hogy már a fiatalkori munkákban kialakult a költő feszes metaforikus látása, autentikus gondolatvilága: realiztikus, szociológiai értelemben is pengeéles képekből, képrepezésekből és gondolatokból épít föl látomásos versegészeket. Az is szembetűnő, hogy e lírából kimaradtak már a kezdet kezdetén a totalitáriánus rendszert igazoló költemények. Az 1955-ben megjelent *Hajnali szekerek* című kötetben minuciózusan megszerkesztett, fegyelmezett, bimetrikus, azaz egyszerre hangsúlyos és időmértékes költemények, illetve belső, gondolati ritmusra hangolt, belső monológforma művek változatos skálája mutatja meg, hogy Kalász Márton már akkor perfekt költő volt. Jellemző az, amit a viszonylag frissen megjelent kötetről Kabdebó Lóránt professzor írt le a 2009. október 3-i Magyar Nemzet Magazin rovatának 55. oldalán esszéjében, amely az MKDSZ Magyar-Hon-Lapján is olvasható: „A ritka-szép kiállítású könyv immár egészében reprezentálhatja egy kiemelkedő jelentőségű költő teljes életművét. Egy életművet, amely az elmúlt században szokatlan összetartó erővel mond nemet a gonosznak, pedig látja, de nem féli azt. Szent Györgyként áll szemben vele. Szememben akár még Pilinszky utódát is látom benne. A megélt belső küzdelem átélője Kalász Márton költésze is. A létezés bajai ellenében az értelmet kereső versek küzdelmes sorozatának megalkotója”.

A Szent Györgyre jellemző sárkányölő hév és a bölcsesség egysége nyilatkozik meg a *Május elé*

című versben, amely szintézisbe hozza a látomásos és a metafizikai, valamint a hajszálpontosan tájleíró költemény eszközeit. Szomorú, tragikus végkifejletet sejtet az életkép, melyben a munkanap végén a férfi, aki lehet egy öreg parasztember, aki a föld műveseként az alkonyati munkanap-végén egy domb tetejéről alátekint a kertek, a fák, a hegyek panorámájára. De lehet akár az életművére visszatekintő költő is, kinek látószögével empatikus erővel azonosul az akkor még fiatal alkotó: „*Bolondság. Így megy ez naponta?* –” teszi föl a már-már belenyugvón, nemcsak szkeptikusan, hanem sztoikusán rezignált kérdést. Visszarámulik a múlt, amely lehet akár a tradíció, amelyből mindahányan táplálkozunk, de lehet akár a vers keletkezéséhez mérten nem is oly régen történt megannyi szörnyűség, az internálástól, a kitelepítéstől, a padlássöpréstől a kivégzéseig. „*Mint a tenger / mélyéről cápák, fölbukik / a múlt is merev, vad szemekkel.*”. Am a sok szenvedés és a csak azért is elvégzett, földet termékenyítő munka, a csodálatos, a harmonikus pannon táj értelmet ad egy élet, egy ország viszontagságainak. A költeményből felbukkan az is, amit Hamvas Béla ötödik géniuszaként emleget. A dunántúli táj nagyszerűsége magában foglalja a déli mediterránum, az északi mesefakasztó zordság, a természetes keleti őserő és a finomító, civilizáló nyugati világ legkedvezőbb vonásait, s létrehoz egy magasabb, a világ egyetlen más táján sem észlelhető ötödik minőséget és a pannon életérzést. Kalász költeménye azt a lélekállapotot rögzíti, amelyben az ott élő férfi az átélt szenvedések és gyönyörűségek okán és jogán immár elidegeníthetetlenül a sajtjának, a hazájának érzi a Világ Rámájának Aranyos Szegletét, faluját, Pannóniát és a Kárpát-medence minden porcikáját magában foglaló Magyarországot. „*s ő megnyugodva méri végig / a tájat – minden, ami van / az övé immár, föl az égig; / munka konok harcaiban/ lett ilyen széppé. Mosolyog már, körülvillanják tavaszi / színek, s mint egy ünnepi oltár, / elkezd a föld hullámsani. / –Sóhajt a férfi. Tépve hordott/ágakon jóillat fakad. // Sírok közt indult el – a bokrok/virága vállain marad.*”. A pannon derű mögött ott feszül az alig tegnapi-mai, közép-kelet-európai magyar paraszt, magyar munkás, magyar értelmiségi, magyar költő szenvedéstörténete is. Magyarán: az öreg, a domb tetejéről a magyar tájra alátekintő magyar parasztember képe a magyar költő metaforájává szélesedik. És a verset megíró Kalász Mártoné is, akinek még a magyarságáért is meg kellett szenvednie, akár dunántúli sváb sorstársainak, kiket az emelt fövel átélt szenvedések és a hazaszeretet a leghűségesebb magyarokká avattak.

A fiatal Kalász Márton lírája a későbbiekkel szinkronban is megállja a helyét, már ifjan bölcs költővé avatták a korai szenvedések, megpróbáltatások. Az egyéni életúton szerzett stigmák, melyek a költeményben a szerves közösség közös kálváriajelzéseivé finomulnak. E kötetrésztlet számos versének szereplői, a szülők, a

nagypapa, az otthoni tájak, a falusi létezés megannyi életképe rímelt a *Téli bárány* című nagyszerű regény életképeire.

STÁCIÓK, GOLGOTÁK

Kalász Márton korán éretté vált lírájában a szónak nem hagyományos, lineáris értelmében észlelünk fejlődést, mégis beszélhetünk az életmű horizontjának állandó és folyamatos tágulásáról. A Szünet-történetre utaló *Stáció* című a buchenwaldi koncentrációs tábor iszonyatos élményét, a tábort övező szoborparkok, emlékművek felemelően szomorú auráját idézi. A levegőben lebegő feszület víziója szerint a lágerben szenvedett, meghalt, legyilkolt, halálra kínozott és dolgoztatott ártatlan áldozatokat és túlélőket kínjaik Krisztus szenvedéseinek rokonává teszik, a versbeli Megváltó Jézus széttárt karját védő angyalszárnyként teríti a tábor felé. A kínok a látottak hatására leszállnak a földre is: „*s annyit látunk, hogy a gúzsba-kötözött / fejét lehajtva némán – tizenöt / éve holtan – vizet s vért verítékez.*”. Nem véletlenül követi épp ezt a verset az *Éjféle körmenet* című zaklatott, széles mezőkön hömpölygő projektív költemény. E vers összetett látomásrendszerében egyesül egy éjszakai, zaklatott séta, a föltámadási körmenet, a láger felé robogó vagonok képe, megidézi a Gulágok, a hortobágyi és a somberekai kitelepítettek, internáltak, a világtörténelem legszörnyűbb kísérlete és legvéresebb diktatúrája, a kommunizmus különféle golgotákra kényszerített vétlen áldozatainak kálváriaútjait, amelyek végül egy valóságos elemekből összeállt képzeletbeli körmenet képévé egyesülnek. „*tizenöt éve nézitek a füstöt, amelyből értelmetek, / húsoatok, szomszédotok, elvtársaitok / ez az egész menet/ támadt föl újra, s im, a drótsövény hiába / növekszik, tövisei hiába villámlanak, hiába tetszenek / élesebbnek a kerti tüskék smaragd fegyverénél, / nem torpanhatok meg...*”. E költeményben ugyanakkor már kiteljesedik a költőnek az a képessége, mellyel a világnak egészen különböző valóságminőséghez tartozó elemeit, a naturális valóságot és a más művészeti ágakat idéző képzeteket hozza közös nevezőre. Beethoven zenéjére asszociál és a géniusztárs művére hangolja magát, miközben Bosch vízióinak erejével vetít elénk zaklatott képeket a késő ötvenes-kora hatvanas évek kommunista pokláról. A hamis látszatkonzolidáció csöpögősen nyájas és velejéig hazug jelszavainak paravánja mögött a kivégzett kiskorú gyerekeket és a szögesdrót mögé zárt embereket, mi több, a börtönbe zárt Magyarországot, a teljes szocialista lágert ott látjuk ebben a saját korában bátornak, életveszélyesnek számító költeményben.

A VERS SZÜLETÉSE MINT A VERS TÁRGYA

Az érett korba evező költő szükségképpen fordul a lírikusi önmegvalósítás, az ars poetica és a parainesis-

forma, az összegző, gondolati költemények tónusához. Nincs is nehezebb, mint az alkotás tárgyává tenni a vers születésének folyamatát, azaz megpróbálni tetten érni a vers születésének, az alkotást a világra hozó érzelmi és értelmi koncentrációnak teremtő varázslatát. Kalász Mártonnak többek között a *VERS* című költeményben sikerült kifinomult zeneiséggel rögzíteni a teremtés csodáját egy szó-szimfóniában. Keresztény költőként nem is tehet mást, mint hogy magára ölti az alázat szerzetesi köntösét, hiszen a teremtő képzelettel megáldottnak lenni nem csak érdem, sokkal inkább felelősséggel járó isteni ajándék. „Egyetlen erényed / már akár tündökölhét – mindig jó tudtál csendben ülni/s kívánni.”. A folyamat nehezen megfogható, meghatározható, inkább jelezhető és körüljárható voltát imígyen érzékelteti: „Titokzatos hidegben / kint volnál, egyre szebb gondolatok / póre rajként rajzanának fejedben; s bágyadt, de színes ajzottságban el- / feledkezni lassan: miért, s / kire vársz...”. A költői teremtés végeredménye a megfoghatatlan szépség, amit Thomas Mannhoz hasonló sokszólamúsággal, belülről-kívülről, patetikusan-ironikusan tud a költemény is megsejtetni. A földi teremtés, az esztétikum, a módszer egyik kétarcú komponense az önzés, amely olykor a legfontosabb, legszentebb dolgokat, ügyeket is feledésre ítéli – átmenetileg – a mű létrehozásának pillanataiban, óráiban... Amikor már megszületett, olykor magunk sem tudjuk, mi történt, vagy ellenkezőleg: utólag nagyon is egyszerűnek, magától értetődőnek tartjuk és érezzük. „Az egész olyan - / könnyen lehetséges s való- / színű: mint ahogy korábban egyszer / elgondoltad!”.

E pasztellszínű, elégikus alkotói önvalomáshoz képest zaklatottabb, egy egész versen áthúzódó képbe sűrűsödött ars poetica a *Költészet* című mini önlélekrajz. A korábbi vers klasszicista, Goethe-re hajazó titánkönyvedségű költői attitűdjéhez képest a *Költészet* című versről Franz Kafka mondata jut eszünkbe, amit az író barátjának, Gustav Janouchnak mondott egy esti, prágai séta alkalmával: „Minden művészet szenvedésből fakad.”. Kalász Márton a görög klasszikus és a német klasszicista szemléletet modern köntösben újjáélesztő *Költészet*-versében a költő saját választott gályájának önkéntes rabja, az alkotás jármának olykor méltóságteljes, máskor kétségbeesett képviselője. A madár a költő, a költészet, a költői képzelet gyakori metaforája. Nekünk először a madár fiainak daloló Tompa Mihály jut eszünkbe, aztán az ívelő madarat vizionáló Pilinszky, de említhetnénk Baudelaire Albatroszát is, vagy Kárpáti Kamillt, ki esengve kéri esszéjében: A költészet ne legyen sétáló madár. Kalász finoman összetett metaforájában a madár rabul ejtve kereng, hiszen fogva tartja az ihlet érzésének-szünetelésének ritmusa, az alkotás fegyelmeinek megannyi komponense, a képalkotás kötelmeitől a metrumig. És az a mindennél fontosabb erkölcsi és esztétikai imperatívusz, hogy a mű

belső gondolati íve valahonnan el is induljon, s valahová oda is érjen (de legalábbis tudassa, hogy végállomás nincs). Ellenkező esetben, idézve Weöres *Két világ határán* című költeményét a Merülő Saturnusból: „Más dal: legföljebb ügyesség.”. Mint az autentikus üzenettől mentes áliródalom. Ugyanakkor arra is vigyázni kell a költőnek – sugallja Kalász metaforája –, hogy a teremtő képzelet ne manipulálja önmagát, különben megtörik a madár röptének természetes íve. Kalász víziója szerint a költő-madár sajátosan közlekedik: „*ma is röptél a kerek dobozban / körbe-körbe – kertben mátyásmadár / kísért; te bent hangtalanul, / ő a mindig szokatlan rikoztással / szorongva-pihegve sűrölni a kemény falat, / kívül csőrrel ütök: ott bent te ki vagy, te ki vagy „ennyi volt újra ma reggeli álom”, / mondod: „ennyi töredék hasonlatom”.* A töredék-hasonlatok, a meg nem valósult, vagy fölöslegesnek bizonyult képek, gellert kapott szimbólumok halmaza is arra emlékezteti az alkotót: mennyivel könnyebb a versben kísértő, hús-vér mátyásmadárnak, hiszen szabadon szárnyalhat. A költő viszont – Baudelaire Albatrosza óta tudjuk – az ihlet, az erudíció, stb. tovatűnésének pillanataiban, az életnek ama óráiban, amikor nem költői minőségében, hanem magánemberként létezik, olyan, mint a szárnyaszegett madár.

EINSTEIN PARÓKÁJA ÉS A TURBULYABARABOLY PÁTOSZA

Bár azt mondtuk, hogy Kalász Márton már ifjúkorában Pallasz Athéné-szikraként pattant ki a költészet teremtő génuszának agyközpontjából, képkeresésének, ritmuskészletének és allúziós bázisának hihetetlen ereje évről évre intenzívebbé, gazdagabbá vált. Filozofikusan polifon *Idő-eltolódás-naplójának* nem elhanyagolható eleme a finom humor és a sokszínű ironia. „Einsteinnek parókája volt” – kezdi a *Kís óda az elmúlásról, s a szerelemről* című költeményt, majd többek között úgy pörgeti tovább a gondolatot: „*Einstein se szívünket vezette le*”, vagy: „*Szívünk nem Einsteinnek világít*”. Ami a paróka és a relativitáselmélet között feszül, az az élet a maga lüktetően ezer színével, szagával, a lét, az elmúlás és a mindennél fontosabb, mindennek értelmet adó nő és férfi közötti szerelem, s eme világfontosságú, létfontosságú fogalmak és mögötteseik játékos és komoly megfogalmazása. S ebbe az is belefér, hogy miközben Kalász soha nem kérdőjelezi meg a szerelem életértelem-voltát, megcsipkedik annak kísérő jelenségeit, ifjonti pátoszát: „*olyan néha a szerelem szót / elsuttogni, mint a turbulyabaraboly / Kerbelkraut nevét elhinni, utánanézve / szótár is jelöli, talán nem csak a botanikusok / tudják, milyen lehet ízét nyelvünkre venni / kevésbé csípős, inkább, mint a szerelem / örök bolyongása bennünk a nyárvégi fény-ivásban*.”. Az ironiára kész tudós költő a mítoszok színét és fonákját egyaránt megmutatja a

tradíciókba és az egyetemes emberi tudásba alámerülő alkotó optikájával. A *Odüsszeia*-sorozatban (amely nem egy bokorba van rendezve, hanem bűvópataként újra és újra felbukkan a kötetben) a görög eposzteremtő homéri teljességvágyat, a végtelenben találkozó párhuzamosok képét ötvözi, s teszi mérlegre az emocionális, költői, valamint a racionális, tudományos introverziót, majd közli a végeredményt: az ember tudatában rejlő ősi szorongás és a halálfélelem támadásaitól a filozófia, a magas matézis és a relativitáselmélet, sőt a görög filozófia előképei sem menthetnek meg minket, ám a keresztény hit és a költészet képes arra, hogy megszelídítse, Isten segítségével az alkotás jármába hajtsa (az egzisztencialisták tévképzeteiben legyőzhetetlennek vélt) démont. A költészetben minden lehetséges: „*a párhuzamosok e félelem előtt / lobogva szétváltak: nem tudták ágyam fejénél / hullámzavarukra vetve tartsanak hazafelé.*”. Kalász Márton tudja, hogy a költészet hatalma a tudományénál is nagyobb és egyetemesebb, de ezt a tudást is képes játékosan, ironikusan közvetíteni. Ahogy a görög szépségkultusznak is színét, fonákját egyaránt képes fölfesteni, mint olyan ember, ki már halhatatlanokkal, szimbólumokkal, örökérvényű fogalmakkal, mitológiai, irodalmi tájakkal cseresznyézik egy tálból (*Távoli tájaim, Az österbergi kertben, A göttingai sáncon, Pünkösöd a Rajnán*, stb.). Az irónia érzékeltetésére hadd idézzek csak pár sort a *Parafrázis* című versből: „*a görögök nem voltak jámborak / Hölder, az isteneiket persze szerették / de az elhalókra szánalommal gondoltak-e...*”. Ezek a képzeletbeli, érzékeny és valóságos utazások, kirándulások, ópikareszk szellemi és valóságos Odüsszeiák azt is bizonyítják: az ember a világ végére is elmehet, hogy megtalálja azt, amit Odüsszeusként, a vikingek és a Rajna kincsének kurkászaként, ezerféleként modulált zenei hangnemekben és milliányi színárnyalatok képzőművészeti asszociációkban és allúziókban sokáig keresett, de – olykor révbé érve, megpihenve, otthon – egyszer csak megtalálja a mindennél fontosabbat, a hitves, Éva iránti szerelmet. Ebben az érzésben, életünk nagy esélyében a férfiember a nőben, a nő pedig a férfiban, a másnemű szerelmes társban, gyermeke potenciális anyjában, apjában találja meg önnön énjének javított mását, ugyanakkor a lét értelmét is. A költő egy teljes ciklust szentel Évának, a hitvesnek.

ELLENTÉTEK ÉP ÖSSZHANGJA

E látomásos, mesés, mitologikus, szerelmes költeményekben tetten érhető Kalász Márton kép- és gondolatalakotó logikájának egyik fő titka: ritkábban építkezik extrém szavakból és kifejezésekből, nem teremt burjánzó jelzőbokrokat sem. A szavak asszociációs holdudvarán belül találja meg önkéntelenül a szokatlant, s így, a szavak és a fogalmak egyedi összekapcsolásából a

valóságot, a történelmet, az irodalmi allúziót és az álmot elegyítve teremt egészen különleges költészetet. Pl.: „*Álmomban elzászi hipnotizőr / azt súgja, engem elaltat, s látni fogom / Fritzet nyakazzák – testemmel görcsösen támaszkodom / ne kelljen lehunynom szemem: mindjárt eszméletem // sokáig nem nyerem vissza, s csak érzem / egy ifjú férfitest hogyan feszül, kívül inasan hánytorog / egy kerti tönkön – elönt a veríték*” (*Flychti holdváltozás*). E költészet a maga számára is meghatározza a sokak által a XX-XXI. század alapézésének gondolt melankóliát, ami azt (is) jelenti, hogy az ember képtelen a reá nehezült világ akcióira bármiféle reakcióval is válaszolni, mintegy cserében eluralkodik rajta egy olyan egyetemes megérzési képesség, amiből ha nem is levezethető, de átérezhető az élet minden alapproblémája és fájdalma. A *Melankólia* ciklus egyik modellértékű gyöngyszeme, a *Manó életézés*: „*ha elég kétségbeesett ábrázatot / manó, s hogy aki hóka archegyéig / ravasz, majd képen sajnálni való / mint te itt, kedvesem*”. Élete bizonyos pillanataiban lehet mindenki Manó, magának való ibseni troll, de annak kedvesebb, háziasított, nyafogó változata is, a szerelmünktől kezdve a kisunokáig, a jó barátig bárki, akár lehetünk mi magunk is, hiszen mindannyian képesek vagyunk bármikor, bármiféle körülmények között sajnálni és sajnáltatni önmagunkat.

Még bonyolultabb áttételeket, modulációkat valósít meg Kalász Márton a költőtársakat megidéző versekben. Háromrészes kompozíciót szán a Babits-szellemidézésnek (*Babits, Himnusz-utánzat, Cethal, az Urat*). Az első részben a szörnyű betegséggel küzdő poeta doctus-társat személyesen szólítja meg: „*látom, jajjal a kíméletlen Úr / által géged még megkerülve*”. A kíméletlen Úr, a rák elől csak a kíméletes, a kegyelemteljes, a magasságos Úristen nyújt menedéket. A *Himnusz-utánzat* panasza imígyen szól: „*Isten, szárnyat se adj / nincs nekem innen sehova szállásom / tedd rám az akarodat / erőszakomat hívságom kívánom...*”. A harmadik felvonás (a *Cethal, az Urat* panasza) a legszomorúbb: Ninive, a bűnös város most is áll és forrong, s már a próféta is, az Úr is tanácstalan – a kegyelem, vagy a sorscsapás erősebb az észhez térítéséhez: „*cethal, az Urat azzal sürgetem, / aki hívívó, legyen föltételesan, / da cafat fej merül alá a tömegben, / az égi aura még kikezdetetlen; a cethal a part zöld szegélyében áll, / mint titkos hajó, míg a próféta kiabál, / a város zajong, forr, súghatja, vért, vért / küldetünk, míg pusztítunk, Ninivéért*”. A huszadik-huszonegyedik századi tudós költő jelzésrendszerének skálájára fölfér Shakespeare, Zbigniew Herbert, Gerzson Pál és mindenekelőtt az édesapa emléke. Kulcsfontosságú mondat hangzik el a szellemesen, játékosan szomorkás *Shakespeare a méhekről* című versben: „*Ellentétek ép összhangja*”. Mire végigolvassuk a költeményt, Kalász Márton az intellektus önfeledt játékának köszönhetően elmondja a véleményét nekünk az ellentétek harmóniájára épülő államról, a méhek valóságos, az emberek

működőképességnek gondolt, de ritkán megvalósuló társadalmáról, a demokráciáról, amit szidalmazunk, de tökéletlenségei dacára jobbat kitalálni eddig nem tudtunk. A tudós költő szükségképpen szkeptikus: „*Az állam polgára pedig / univerzalitására – hivatkozhatott? Úgyis: önkény használta a fogalmat először.*”. Kalász a versben „mellesleg” elmondja gondolatait a reneszánsz drámaköltőről, a szonettek mesteréről, de mindennek előtt a saját ars poeticáját is, hiszen a grandiózus kötetnek akár mottója is lehetne az „ellentétek ép összhangja”. Figyelemre méltó a rokon palettájú, egészen másképpen író, humanista, szintézisre törekvő, nyolcvanhárom éves kiváló alkotó, Ébert Tibor stílusimitációja, kinek lírájában, prózájában együtt lüktet Nagy-Magyarország, kis és nagy Európa, Budapest, Erdély, mindennek előtt a siratott, Bratislavává szürkült egykori koronázóváros, Pozsony, Bartók Béla és Kodály Zoltán peremvidéket és Európát egybeforrasztó szintézise. A legújabb, kötetben először megjelent költemények csokrában előtűnik Határ Győző, a nagy kísérletező, az eltört teljesség kifejezője: „*Csonk-tükröd? Láttamoz*”. Az sem véletlen, hogy a kötet a társ, a feleség, Éva megszólításával zárul, a múzsával, aki minden mondatunkban jelen van: „*Az uszálykormányos szelíd / kürtjelével köszöni meg / a továbbjutást; de hús fényt, fuvalmat, az innen üde ősz – valakinek.*”.

A LÉTEZÉS ENCIKLOPÉDIKUSA

Kalász Márton a huszadik századi, ezredfordulós magyar és európai létezés enciklopédikusa. Költészetében a látomásosság és a gondolatiság, a konkrét valóság és az éteri látomás teremt egyedi, metszett, míves szintézist. Ha áttételesen és távolian is, de Kalász senkire nem hasonlító lírájának legközelebbi szellemi rokona T. S. Eliot, aki akár a közepszerűség álarcát is magára öltve, az élet konkrét eseményeit is vízióvá nemesítve vall úgy tökéletlen – ember fércelte – világunkról, mint a tökéletes és teljes – Isten-képmása – világegyetemről. Ebből az egyetemes lírából a maga pőreségében tárul elénk a halál is, amely pontot tesz evilági regényszimfóniáink végére, de a szerelemtől is, ami egyedül képes evilágunkba is becsempészni az isteni szikrát. S magáról a költészetéről, a vers keletkezéséről, életéről, hatásairól is új gondolatokat, eredeti képeket közöl. E grandiózus, az eddigi életművet

együtt láttató kötet nemcsak korunk enciklopédiáját adja, hanem általa elénk tárul egy gondolkodó ember, egy tudós költő szemléletén átszűrte, egyedi világképe is. Egy ismeretelméleti rendszer, amely szerint amióta létezik emberiség, vagyis, amióta Isten kegyelméből létezőnk, mindig is elénk tornyosultak – s tornyosulnak majd a teljes élet kibontakozásának akadályai. Az a tévképzet is implicite benne foglaltatik a kötetben, mintha létünk értelmetlen lenne. Kabdebó Lóránt ezt a következőképpen fogalmazza meg kiváló elemzésében (Magyar Nemzet, 2009. október 3., szombat, 35. oldal, Magazin):

„Hogyan lehetséges, hogy nem ejt mégsem kétségbe ez a költészet? Mert nyelvének csodálatos megtartó ereje van. Nincs benne semmilyen direkt tanítás. Mégis érződik benne a mélyen hívő ember biztonysága. Mondataiban, szóhasználatában a maga természetességében él a Szentírás mondat szerkezete, szókinccse: szimbolikája. A balladás hangoltságú félelmet úgy jeleníti meg szövegében, hogy ugyanakkor a teljes mondat szerkezetben megjelenik a metafizikus létszemlélet. Nem filozófiai fogalmazással, hanem természetes sugalomként. Mesévé oldja fel saját tragikus költői látását. A mondatban benne érzékeli (és ezáltal érzékelteti) a létezés elrendezettségének biztonságát. Legyen példa a kései Mese című verse, mely az emberi ténykedés, a népszokás, az ünnep és az evangélium természetes összeolvasásából ad egy életképet: Brueghel festett ilyeneket, és T. S. Eliot fogja versbe az Arieldalokban. Az értelmes létezés sejtelme? Mindenképp a nagy költészet lehelete. Így tud „felhőtlen képpel” nézni a bárány, és így létezhet az ember „kemény fügefá”-ként. Bárhová tekint, arra figyelmeztet, hogy létünk áldozat? De a kiválasztott szavak evangéliumi értelmet adnak a „bárány-lét”-nek. Lehet így élni? Minden egyes vers nehéz próbatétel: valahogy léteznünk kell ebben a teremtett világban. Ha már vészek közé ide teremtettünk.”.

Kalász Márton kötetét végigolvasva ráébredünk: életünknek éppen az a tétje, hogy megtaláljuk az Isten képére teremtett jobb önmagunkat: magyarán életünk értelmét.

(Magyar Napló, Bp., 2009.)